

718-803 Yılları Arası Tuna Bulgar Devleti

Ali Ahmetbeyoğlu

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

aliahmetbeyoglu@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4628-5913>

MAKALE BİLGİSİ

Makale Türü Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi 15.11.2021

Kabul Tarihi 04.12.2021

Yayın Tarihi 31.12.2021

Doi 10.52003/etut.2021.14

Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi

ETÜT, Sayı: 3, Aralık, 2021, Erzurum/TÜRKİYE

<https://dergi.erasurum.edu.tr/tarih>

The Bulgarian State of the Danube Between 718-803

Ali Ahmetbeyoğlu

Asst. Prof. İstanbul University, Faculty of Letters, Department of History

aliahmetbeyoglu@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4628-5913>

ARTICLE INFORMATION

Article Types Research Article

Received Date 15.11.2021

Accepted Date 04.12.2021

Date Published 31.12.2021

Doi 10.52003/etut.2021.14

Atıf-Citation: Ali Ahmetbeyoğlu, "718-803 Yılları Arası Tuna Bulgar Devleti", *ETÜT*, Sayı: 3, Aralık 2021, s. 25-38.

Erzurum Technical University, Faculty of Letter, History Journal

ETUT, Issue: 3, December 2021, Erzurum/TURKEY

<https://dergi.erasurum.edu.tr/tarih>

718-803 Yılları Arasında Tuna Bulgar Devleti

Ali Ahmetbeyoğlu

Öz

681 yılında kurulan Tuna Bulgar Devleti; Güney Besarabya, Eflak Ovası'nın bir kısmı, Dobruca'nın tamamı ve Karadeniz kıyısı ile Timok Nehri arasındaki Aşağı Moesia eyaletini kapsamaktaydı. Devletin kurucusu Asparuh Han'dan sonra 702 yılında başa geçen ve on altı yıllık hâkimiyeti süresince adilane, yoğun ve başarılarla dolu yönetim sergileyen Tervel'in arkasında müreffeh bir devlet bırakarak, 12 hayvanlı eski Türk takvimine göre At yılının 8. ayı (Eylül 718)'nda vefat etmesinden sonra Bulgarlar 803 yılına kadar sürecek kaos dolu bir döneme sürüklenmiştir. Bu dönemde Bizans İmparatorluğu ile girişilen mücadelelerin çokluğu ve ağır şartları nedeniyle zaman zaman Bulgarların kendi arasında huzursuzluklar çıkmış Hanların tahtlarından indirilerek öldürülmeleri vuku bulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bulgar, Bizans, Kardam Han, İstanbul, Trakya.

The Bulgarian State of the Danube Between 718-803

Abstract

The Danube Bulgarian State, founded in 681; Southern Bessarabia included part of the Wallachian Plain, all of Dobruja, and the province of Lower Moesia between the Black Sea coast and the Timok River. Tervel, who came to power in 702 after the founder of the state, Asparuh Khan, and displayed a fair, intense, and successful administration during his sixteen-year rule, left a prosperous state behind, and it is the 8th month of the Horse year (September 718) according to the old Turkish calendar with 12 animals. After he died in BC, the Bulgarians were dragged into a period of chaos that would last until 803. In this period, due to the diversity and harsh conditions of the struggles with the Byzantine Empire, unrest arose among the Bulgarians from time to time, and the Khans were dethroned and killed.

Key Words: Bulgarian, Byzantium, Kardam Khan, Istanbul, Thrace.

Giriş

Tverel Han'dan¹ sonra yerine Bulgar Hakanlar Listesi'nde Tvirem "Dokuzuncu" diye kayıtlı ismi bilinmeyen birisi geçmiş ve 721 yılına kadar hüküm sürmüştür. Liste'de Tverel'den sonraki Hanlara dair verilen bilgiler şu şekildedir²:

Tvirem: 28 yıl; soyu, Dulo; hükümranlığa başlangıcı, Dvan-şekh³.

Sevar: 15 yıl; soyu, Dulo; hükümranlığa başlangıcı, Tox-altem⁴.

Kormisos: 17 yıl; soyu, Vokil, hükümranlığa başlangıcı, Şegur-tvirem. Bu hükümdar Dulo yani Vilkhun⁵ soyunu değiştirdi⁶.

¹ Ali Ahmetbeyoğlu, "Tverel Han", *Berkir Küttükoğlu Armağanı*, İstanbul 1991, s. 563-568.

² Bulgar Türklerine ait elde mevcut vesikaların en eski tarihli olan ve "Hakanlar Listesi" diye tanınan kronolojik kitabe bir sütun üzerine Grekçe yazılmış olup, 14 satırdan ibarettir. Ne zaman ve kimin tarafından yazıldığı tam olarak bilinmemekle birlikte, belgenin en son tarihinin 765 yılına tekabül etmesinden dolayı 765-766 yıllarında meydana getirildiği tahmin edilmektedir. "Hakanlar Listesi" Orta Çağ Grekçesi ile yazılmış olmasına rağmen sonradan eski Slavcaya tercüme edilmiş, günümüze ise bu haliyle intikal etmiştir. "Hakanlar Listesi" üzerinde yapılan çalışmalarda birçok şeyin farklı şekilde okunması, verilen hâkimiyet sürelerindeki tutarsızlıklar, mevcut üç nüshanın bazı farklılıklar göstermesi, araştırmacılarda, metnin Grekçeden Slavcaya hatalı ve eksik olarak aktarıldığı kanaatini uyandırmıştır. Özellikle tahtta kalış sürelerini gösteren rakamlar birtakım belirsizliklere sebep olmuştur. Mesela, Bulgar Türklerinin cediti sayılan Avitokhol'un 300, İrnik'in 150 yıl hükmettiği kaydı hakikatten uzaktır. Belki de, kendilerinden asırlarca önce yaşamış olan bu şahıslara dair malumatlar, adeta destanlaşarak nesilden nesile abartılı halde intikal etmiştir. Bunun gibi Asparuh'un 61 yıl hüküm sürmüş olarak gösterilmesini de ihtiyatla karşılamak mecburiyetindeyiz. Çünkü babası Kurt'un 665 yılında ölümünden sonra, 679'da Tuna Bulgar Devleti'ni kurduğu ve 702'de öldüğü bilindiğine göre ya istinsah ederken bir yanlışlık yapılış yahut bir süre Asparuh'un şehzadeligi sırasında devlet idaresinde vazife aldığı devreyi de ihtiva etmiş olabilir. Aynı durumu, 702-718 yılları arasında tahtta kalan ve listede 21 sene hüküm sürdüğü söylenen Tverel Han için de göz önünde bulundurmalıyız. Bu sebeptendir ki, "Hakanlar Listesi"ndeki kronolojik bilgiler devrin Bizans kaynakları ile mukayese edilerek kullanılacak olursa, şüphesiz bizleri daha sıhhatli neticelere götürecektir. Ali Ahmetbeyoğlu, "Bulgar Hakanlar Listesi", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, Sayı 14, s.1-8.

³ Tvirem, tiviram, tokhrim = 9 uncu manasına gelmektedir. Ailenin dokuzuncu çocuğu olduğundan dolayı böyle adlandırılmış olabilir. Nitekim Türkler sıra sayılarını şahıs ismi olarak kullanmışlardır. Tvirem, at yılının 8. ayında (718), tahta çıkmıştır (bk. L. Bazin, *Les Calendries Turc Ancien et Médié vaux*, Lille 1974, s. 661, 666 vd., 694 vd., 968-699).

⁴ Bizans kaynaklarında adına rastlanılmayan Sevar, Tvirem'in ölümü üzerine 721 yılında, yani tavuk yılının 6. ayında tahta çıkmıştır (bk. Bazin, *Les Calendries Turc Ancien et Médié vaux*, s. 661, 9689, 693, 698, 700).

⁵ Vikhtun Asya Hun İmparatoru Mo-tun'un Türkçesidir. Vikhtun Bekhtun=Beg-tun: Bey-soyu manasına mektedir (tafsilen bk. F. Altheim, *Geschichte der Hunnen*, IV, Berlin 1962, s. 20-24).

⁶ *Kormiş (Kormişos)*, Bizans kaynaklarında *Kormestos* olarak geçer. *Kormiş, Korimış, Kormişos* "korunan, korunmuş" manasına gelir. Öküz yılının 9. ayına tekabül eden 737 senesi içerisinde tahta çıkan Kormiş, kuruluşundan beri devlete hâkim olan Dulo soyunu değiştirmiştir. Bundan sonra listedeki son Han olan Umor'a kadar, devlete hâkim olacak olan Vokil (Ukil, Ugain) soyunu tesis etmiştir. Bu soy, Dulo hanedanı mensuplarının dışarıdan evlenmeleri hasebiyle kurulan akrabalıklar neticesinde ortaya çıkmıştır. Bir nevi ihtilal sayılabilecek bir hareketle başa geçen *Kormiş*, 754 yılında Bizanslılara mağlup olduğu savaştan sonra tahtını kaybetmiştir. Bir Bizans kaynağına göre ise mağlubiyetten bir

Vinax: 7 yıl; soyu, Ukil; hükümranlığa başlangıcı, Şegur-alem⁷.

Teleç, 3 yıl; soyu, Ugain; hükümranlığa başlangıcı, Somar-altem⁸.

Umor: 40 gün; soyu, Ukil, hükümranlığa başlangıcı, Dilom-tutam⁹.

718-756 yılları arasında başa geçen Hanlar döneminde Tuna Bulgar Devleti bazı dâhili karışıklıklara sahne olmuştur. Sever (Sevar) Han (721-736)'dan sonra Vokil ailesinden Kormiş (737-754)'ın tahta çıkmasıyla Dulo sülalesi iktidarı kaybetmiştir. Bizans ile münasebetler nispeten sakin geçmiştir. Bu dönemde Bizans tahtında III. Leon (680-741) gibi kudretli bir İmparatorun bulunması göz önüne alındığında, Bulgar gücünün de Bizans karşısında denge kurabilecek durumda olduğu düşünölmüştür¹⁰.

İmparator V. Konstantinos (741-775)'un Bulgar sınırında bazı kaleler inşa ettirip, buralara Malatya, Erzurum, Suriye'den getirttiği göçmenleri ve Ermenileri yerleştirmesiyle sulh dönemi sona erdi. Kormiş Han, muhtemelen yeni şehirler kuran İmparatorluğun malî durumunun oldukça güçlü olduğunu düşünerek elçi gönderip haraç istedi. Bulgarların taleplerine sinirlenen İmparator V. Konstantinos elçileri aşağılayarak huzurundan kovdu. Bu davranış karşısında hiddetlenen Kormiş kuvvetleriyle Uzun Sur'un olduğu bölgeye, hatta İstanbul önlerine kadar ilerleyerek etrafı tahrip etti ve çok sayıda Bizanslıyı esir alarak geri çekildi. İmparator Bulgarların hareketine karşı hayli kuvvetli bir orduyla üzerlerine yürüyerek onlara ağır kayıplar verdirdi. Bununla yetinmeyerek hem karadan hem de denizden yeniden saldırdı. Donanmayı Karadeniz yoluyla Tuna Nehri havalisine gönderdi. Ordu da Bulgar sınırlarına girerek etrafı ateşe verdi. Bizans kuvvetleri Markellai denilen mahalde Bulgarlarla savaşa tutuştu. Bizanslılar galip gelerek pek çok esir aldı.

sene sonra da öldürölmüştür (Bazin, *Les Calendries Turc Ancient et Médié vaux*, s. 661, 670, 693, 698-700).

⁷ *Vinax* (*Binax*), sığır yılının 11. ayı (754)'nda tahta çıkmıştır. Bizans kaynaklarında kendisiyle alakalı kayıt yoktur. Türkçede *Vinax-Vinekh-Binekh*=binici, süvari manasına gelmektedir (Bazin, *Les Calendries Turc Ancient et Médié vaux*, s. 661, 671, 690, 700).

⁸ *Teleç*, Bizans kayıtlarında *Teletztes* olarak geçmektedir. Fare (sıçğan) yılının 6. ayı yani 760 yılında tahta çıkmıştır. Türkçe *Teleç*, *Teleş*'dir. Manası tam olarak bilinmiyorsa da, Çuvaş lehçesindeki *Teleç* kelimesi ile alakalı olabilir. Bu da "esas, asıl, asil" manalarına gelmektedir. Belkide Türkçe *Tölis*, *Töles*, boy adı ile aynı kelimedir (bk. L. Bazin, *Les Calendries Turc Ancient et Médié vaux*, s. 190-92, 661, 697, 700).

⁹ Yılan yılının 4. ayı (765)'nda başa geçen ve 40 gün hüküm süren *Umor*, Bizans kaynaklarında *Dumaros* şeklinde kayıtlıdır. Türkçe *Umar=Umor*'dur ve ümit etmek, ummak anlamındadır. Bazin, *Umor* kelimesinin Farsçadaki ümit kelimesi ile aynı olduğunu söylemiştir (bk. Bazin, *Les Calendries Turc Ancient et Médié vaux*, s. 661, 692, 700; Ayrıca bk. İbrahim Kafesođlu, *Bulgarların Kökeni*, Türk Kültürünü Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1985, s. 20 n. 43).

¹⁰ Osman Karatay, "Tuna Bulgar Devletinin İlk Asrı: Balkanlarda Tutunma ve Pekişme (681-803)", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt 10, Sayı 2 (Kış 2010), s. 11.

Vahim vaziyet karşısında Kormiş Han barış talep etmek mecburiyetinde kaldı. Bulgarlar kendi çocukları arasından seçtiklerini rehine olarak Bizans'a gönderdi. Bunun üzerine Kormiş, Boyarlar tarafından yenilgiden sorumlu tutularak öldürüldü ve yerine Vinekh Han seçildi (754-760)¹¹.

Vinekh'den sonra otuz yaşında Teleç'in tahta çıkması (760-763) Bulgarlar karşısında son süreçte başarılı olamayan Bizans'a Bulgarlarla aralarındaki meseleyi çözmek için fırsat doğurdu. Teleç'in Hanlık makamına geçer geçmez Bizans İmparatorluğu'na karşı hasmane tavır takınması ve Trakya'ya saldırması bizzat İmparator'un başında olduğu ordunun Trakya'ya intikal etmesine vesile oldu. Ayrıca Karadeniz üzerinden Bulgarlara karşı bir filo da yola çıktı. V. Konstantinos'un bu harekâtına karşı Teleç Han 20.000 askeri stratejik bölgelere yerleştirerek güvenlik zinciri oluşturmaya çalıştı. Hem Bizans hem de Bulgar ordusu sonunda Ankhialos mevkiine gelerek beklemeye başladı. 30 Haziran 763'te iki taraf bütün gün süren savaşa tutuştu. Sonuçta Bulgarlar ağır kayıplar vererek mağlup oldu. Karada ve denizde hezimete uğrayan Teleç kaçmak zorunda kaldı. Geride öldürülmüş ve Bizans'a esir düşmüş çok sayıda insan bıraktı. İmparator esirlerle İstanbul'a döndü ve sevinç gösterileriyle karşılandı. Esirlerin çoğu işkencelerden geçirildikten sonra öldürüldü. Bulgarlar uğranılan felaketin sorumlusu gördükleri Teleç'e karşı isyan etti. Bu kargaşa esnasında Teleç yakın adamları tarafından öldürüldü. Teleç'in ölümünden ve Sabinos (Sevin)'un tahta çıkardığı Umar'ın kırk günlük iktidarından sonra Bulgar tahtında kısa süren belirsizlik yaşandı. Akabinde Kormiş'in damadı Sabinos başa geçti. Fakat Sabinos Bizans'la barış yapma teşebbüsünde bulunması üzerine tahtan indirildi. Sabinos perişan bir vaziyette Mesembria'ya kaçtı, buradan da İmparator V. Konstantinos'a sığındı ve İmparator tarafından memnuniyetle karşılandı¹². Yerine Pagan (Bayan) adlı birisi başa geçmişti¹³.

Kargaşa ile geçen yılların ardından Telerig Bulgar tahtına çıkmıştır. Telerig Han döneminde (768-777) Bulgar Devleti toparlanarak, askeri gücünü yeniden elde etmiştir. 773 yılında İmparator V. Konstantinos, Bulgarları barış yapmaya zorlamak gayesiyle yeni bir sefer açmıştır. Fakat iki devlet arasında kalıcı bir barış

¹¹ Nikephoros, *Patriarch of Constantinople, Short History*, İngilizce Tercüme C. Mango, Washington 1990, s. 145; Bırsel Küçükspahioğlu, "Ankhialos Savaşı'nın Sonuna Kadar Bizans Bulgar İlişkileri", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı 14, 2008, s. 224.

¹² Nikephoros, s. 149-151; Küçükspahiođlu, "Ankhialos Savaşı'nın Sonuna Kadar Bizans Bulgar İlişkileri", s. 225; G. Fehér, *Bulgar Türkleri Tarihi*, Ankara 1985, s. 50-51; Osman Karatay, "Tuna Bulgarları", *Dođu Avrupa Türk Tarihi*, Editörler Osman Karatay, Serkan Acar, İstanbul 2013, s. 281-282.

¹³ Karatay, "Tuna Bulgar Devletinin İlk Asrı: Balkanlarda Tutunma ve Pekişme (681-803)", s.13-14.

gerçekleşmemiştir. V. Konstantinos 775 yılında Bulgarlara karşı tertipleğiği yeni akın (İmparatorluğu boyunca dokuz kez sefer yapmıřtır¹⁴) esnasında hayatını kaybetmiştir ki, bu durum Bulgar Devleti'nin büyük bir tehlikeyi bertaraf etmesini sağlamıştır. Bulgar hükümdarı Telerig Han, bilinemeyen nedenlerden dolayı Bizans İmparatoru IV. Leon (775-780)'a sığınmış ve Hristiyanlığı kabul ederek bir Bizans prensesiyle evlenmiřtir¹⁵.

Telerig'den sonra Bulgar tahtına Kardam Han (777-802) çıkmıştır. Onun devrinde dâhili karışıklıklar ve taht mücadeleleri son bulmuştur. Kardam Han, 791 yılında Güney Makedonya bölgesine kuvvet sevk ederek burada bir Bizans heyetini ortadan kaldırmış ve devlet mallarına el koymuştur. İmparator VI. Konstantinos (780-797) Bulgarların hareketine karşı sefere çıkararak Edirne'nin kuzeyine kadar ilerlemiş ise de birkaç küçük çaplı çatışmanın ardından geri çekilmiştir. Ertesi yıl yeniden harekete geçen İmparator, Burgaz yakınlarında askerlerini mevzilendirmiştir. Bunun üzerine Kardam Han da ordusuyla bölgeye gelmiştir. Konstantinos vakit kaybetmeden Bulgarlara saldırmış fakat ciddi kayıplar vererek ağır bir mağlubiyete uğramıştır. Hadiseyi müteakip eden yıllarda Kardam Han İstanbul'a gönderdiği elçiler vasıtasıyla İmparator'dan haraç ödemesini istemiştir. Eğer bu isteği yerine getirilmezse Trakya'ya akın düzenlemeyle Bizans idaresini tehdit etmiştir. Kardam'ın tehditleri karşısında İmparator, Bulgarlara karşı askeri harekât başlatmış ise de iki ordu arasında fiili bir savaş vuku bulmamıştır. Bu vaziyet 796 yılında Bizans ile Bulgarlar lehine bir anlaşma yapılmasına yol açmıştır. Devleti güçlendirmeyi esas gaye gören Kardam Han, bunu etkileyecek unsur olan Bizans Devleti'ni yakından takip etmiştir. Bizans ile meydan savaşı yapmaktan imtina etmiş, genelde savunma stratejisi takip ederek, merkezi otoriteyi güçlendirmeye gayret etmiştir. Kardam Han döneminde istikrarsız yıllar tamamen sona ermiş, Bizans karşısında güç dengesi oluşturularak bölgede üstünlük tesis edilmeye bařlanmıřtır¹⁶.

Bilgilerin yetersiz olduğu Tervel'den Krum Han dönemine kadar geçen süreye dair dönemin ana kaynağı olan Theophanes'de biraz teferruatlı kayıtlar

¹⁴ George Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev: Fikret İşiltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s. 156-157

¹⁵ Ayşe Kayapınar, "Bulgarların Balkanlara Göçü ve Tuna Bulgar Devleti", *Balkanlar El Kitabı*, I, Ankara 2006, s. 107; Ayşe Kayapınar, "Tuna Bulgar Devleti (679-1018)", *Türkler*, Cilt 2, Ankara 2002, s. 631.

¹⁶ Steven Runciman, *A History of the First Bulgarian Empire*, Londra 1930, s. 35-36; Karatay, "Tuna Bulgar Devletinin İlk Asrı: Balkanlarda Tutunma ve Pekişme (681-803)", s.16; Kafesoğlu, *Bulgarların Kökeni*, s. 23.

bulunmaktadır. Bu döneme dair açıklamalarda bulunanların en önemli referans kaynağı Theophanes’de anlatılanlar şöyledir: ‘‘Bu yıl içerisinde (718-719) Niketas Xylinites Bulgar desteği ile Leon’a saldırmak düşüncesiyle onu Tervel’in yanına gitmesi için teşvik etti ve Thessalonica (Selanik)’da bulunan Artemos’a bir mektup yazdı. Bunu yapmayı uygun bulan Artemos harekete geçti ve 50 Centenaria (100 Librenin karşılığı olan ağırlık birimi) altın ile birlikte bir ordu temin etti. Bu şekilde hazırlanarak İstanbul’a doğru yürüyüşe geçti. Fakat Şehir kendisini kabul etmediğinden dolayı Bulgarlar, Leon için onu terk ettiler ve son bahsedilen [yâni İmparator Leon] tarafından uygun bir şekilde ödüllendirilerek ülkelerine geri döndüler.

Aynı yıl (754-755) Bulgarlar, inşa edilen kalelerden dolayı haraç istediler ve İmparator onların elçilerine onur kırıcı bir şekilde muamele edince, onlar da bir askerî sefer düzenlediler ve İmparatorluk Şehri’ne doğru ilerleyerek Uzun Sur’a kadar geldiler. Ardından da, hayli tahribata yol açarak ve çok sayıda esir elde ederek, sağ salim ülkelerine döndüler.

İmparator, Bulgaristan’ı istila etti. Beregaba Geçidi’ne geldiğinde Bulgarlar onunla karşılaştılar ve onlar, orduya alınmış olan çok sayıda askerle birlikte, Patrici Leon, Trakya Teması’nın *Strategos* (Temanın komutanı yöneticisi)’u ve İmparatorluğun merasim ve dış işlerinden sorumlu olan diğer bir Leon’un da içlerinde bulunduğu, [İmparator’un] adamlarının büyük bir bölümünü öldürdüler. Böylece [İmparator], utanç verici bir şekilde geri döndü.

Bulgarlar ayaklandılar (761-762), hükümdar soyundan gelen beylerini öldürdüler ve hükümdarları olarak da, kötü niyetli bir adam olan 30 yaşındaki Teletzes’i getirdiler. Çok sayıda Slav kaçarak kendilerini Artanas (Karadeniz kıyısında, Şile yakınlarında bulunmaktadır)’a yerleştiren İmparator’a katıldı. İmparator, Karadeniz yoluyla bir donanma filosu – her biri 12 at taşıyan, sayıları 800’ün üzerinde olan yük gemileri- gönderdikten sonra, 16 Haziran günü Trakya’nın içlerine doğru yürüyüşe geçti. Teletzes, hem karadan, hem de denizden olmak üzere kendisine karşı başlatılan bu askerî seferi işittiği zaman, kendi tarafında savaşmaları için komşu milletler arasından 20.000 asker topladı ve onları istihkâm yerlerine konuşlandırdıktan sonra, kendini güvence altına aldı. İmparator’un tarafına gelince, o, Anchianlos düzlüğünde ordugâhını kurdu. Teletzes, I. İndüksiyon’un 30 Haziran’ında bir Perşembe günü, birçok miltetten oluşan çok sayıda askerle birlikte ilerleyerek geldi ve uzun süre devam eden çatışmada, her iki taraftan da çok sayıda can kaybı oldu. Teletzes hezimete uğratıldı ve kaçtı. Savaş, saat 5’ten itibaren

akşama kadar sürdü. Bulgarların büyük bir çoğunluğu öldürüldü, sağ kalanların pek çoğu ele geçirilirken, kalanları da kaçtı. Bu zaferle birlikte sevinçle dolan İmparator, halkın alkışları arasında, ordusu ile birlikte bütünüyle zıhlı bir şekilde, Bulgar esirleri ahşap prangalarla sürükleyerek girdiği Şehir 'de, bir zafer kutlaması gerçekleştirildi. İmparator, son bahsedilenlerin [yani Bulgar esirlerin], Altın Kapı dışındaki vatandaşlar tarafından kafaları kesilmek suretiyle, infaz edilmelerini emretti. İsyân başlatarak ayaklanan Bulgarlar Teletzes'i ona bağlı beyleri ile birlikte öldürdüler ve hükümdarları olarak da, eski beyleri Kormesios'un üvey kardeşi olan Sabinos'u getirdiler. Sabinos, hiç vakit kaybetmeden barış talebiyle İmparator'a bir elçi gönderdiği zaman Bulgarlar, bir toplantı çağrısında bulundular ve kendisine katiyetle karşı çıkarak şöyle seslendiler, "Senin yüzünden Bulgaristan, Bizanslılar tarafından esir alınmak üzeredir". Bir isyanın baş göstermesi üzerine Sabinos Mesembria kalesine kaçtı ve İmparator'un tarafına geçti. Bulgarlar bu defa da Paganos adlı diğer bir beyi başlarına geçirdiler.

763-764 yılında Bulgaristan Beyi Paganos, kişisel bir görüşme talebinde bulunarak, İmparator'a bir elçi gönderdi. O, [görüşme] sözü aldıktan sonra, Boyarlarıyla birlikte geldi. İmparator, koltuğuna oturduktan ve Sabinos'u da yanına oturtuktan sonra, onları huzurunda kabul etti ve onları uygunsuz davranışları ve Sabinos'a karşı duydukları nefretten dolayı azarladı. Bu yüzden onlar, göstermelik bir barış anlaşması gerçekleştirdiler. İmparator bunula beraber, Bulgaristan'a gizli bir heyet gönderdi ve Trakya'da büyük bir tahribata sebep olan Sever'i, lideri Sklavounos'u yakalattırdı. Aynı zamanda Hristiyanlık inancına dönmüş bir kişi olan ve yine Skamaroi (Tuna Nehri havzasında bulunan soyguncu çeteler) lideri olan Christianos da tutuklandı. Onlar, onun kollarını ve bacaklarını Aziz Thomas rıhtımında, doktorların huzurunda kestiler, insan vücudunun yapısını anlamak amacıyla onu, üreme organlarından göğüs kafesine kadar, canlı olarak parçalara ayırarak incelediler. Daha sonra onu ateşe verdiler.

İmparator aniden Şehri terketti ve göstermelik barış anlaşmasından dolayı, savunmasız geçitler bularak, Bulgaristan'ı Tounza (Tunca Nehri)'ya kadar işgal etti. Karşılaştığı yerleşim yerlerini ateşe verdi ve herhangi bir cesur hareket girişiminde bulunmadan, korku içinde geri döndü.

Bu yıl içerisinde (772-773) Constantinus, 12. İndüksiyon'un Mayıs ayında 2.000 nakliye gemisinden meydana gelen bir donanma filosunu Bulgaristan'a karşı gönderdi. Kendisi de kırmızı renkli bir imparatorluk filikasına bizzat yerleşti ve Bulgarların kendisiyle meşgul oldukları sırada, Temalara bağlı süvari birliklerinin

komutanlarının da Bulgaristan içlerine sokulabileceklerini ümit ederek onları dağ geçitlerinin dışında bırakıp, Tuna Nehri'nden girme niyetiyle yola çıktı. Bunlarla birlikte o, Varna'ya kadar gittikten sonra korkuya kapıldı ve şartları göz önünde bulundurarak geri çekildi. Bulgarlar da aynı şekilde, bu gelişmeleri gördüklerinde korktular ve barış talebinde bulunmak üzere bir Boyar, bir de Tzigatos gönderdiler. İmparator onları dikkatle gözlemedikten sonra memnun oldu ve barış yaptı. Onlar [taraf], birbirlerine yemin ettiler. Buna göre ne Bulgarlar Bizans ülkesinin aleyhinde ilerleyecekler, ne de İmparator Bulgaristan'ın içlerine sokulma planı yapacaktı. Onlar bununla ilgili olarak karşılıklı yazılı belgeler hazırladılar. İmparator, tüm Temalardan getirdiği askerî birlikleri, inşa ettiği kalelerde bıraktıktan sonra, şehre geri döndü.

11. İndüksiyon'un Ekim ayında İmparator, Bulgaristan'da bulunan gizli dostlarından, Bulgaristan Beyi'nin, Berzitiya (Makedonya ile Arnavutluk sınırında bulunan yerleşim yeri)'yı ele geçirmeleri ve sakinlerini de Bulgaristan'a nakletmeleri için 12.000 kişilik bir ordu ile boylardan bazılarını göndermekte olduğu yönünde bir sevkıyat haberi aldı. Bu yüzden [İmparator], Bulgaristan'a karşı yola çıktığının bilinmemesi için (Bulgar Beyi'nin kendisine göndermiş olduğu elçilerle görüştüktan sonra ve onlar henüz Şehir'de iken), Araplar'a karşı bir askerî sefer girişiminde bulunmak üzereymiş gibi göstererek, malzemeleri ve imparatorluk maiyetini Boğaz'ın karşısına gönderdi. Elçileri yolcu ettikten sonra ve casusları aracılığıyla onların dönüşleri hakkında bilgi aldıktan sonra, ordusunu harekete geçirdi ve tüm hızıyla yola çıktı. Tema askerlerini ve Thrakesianları (Trakya Teması askerleri) topladı ve Optimati (müttefik kuvvetler)'yi de, toplamda 80.000 olan piyade taburuna kattı. O, Lithosoria adlı bir yere doğru yürüyüşe geçti ve borazanları çaldırmaksızın [yaklaşarak], büyük bir zaferle hezimete uğratacağı Bulgarların üzerine saldırdı. [İmparator V. Constantinus], bol ganimet ve çok sayıda esirle birlikte geri döndü ve büyük bir merasimle girmiş olduğu Şehirde zafer kutlamaları yapıldı. O, [Bulgarlarla] herhangi bir mukavemet göstermeksizin karşılaştığı için, ayrıca savaşta katliam olmadığı ve Hristiyan kanı dökülmediği için bu savaşa "muhteşem savaş" adını verdi.

Bu yıl içerisinde (773-774) Bulgarlar ile barışı zaten bozulmuş olan İmparator, bir kere daha büyük bir donanma filosu hazırladı. Ona, 12.000 süvari bindirdi ve "Donanma Teması"na bağlı tüm komutanlarla birlikte gönderdi. Kendisi ise, korktuğundan süvarilerle birlikte kaldı. Onlar Mesembria'ya ulaştıkları zaman, çok şiddetli bir rüzgâr esiyordu. Neredeyse tüm gemiler parçalandı ve çok sayıda

asker can verdi. Bu yüzden de, eli boş olarak geri döndü. Bulgaristan Beyi Telerigos, kendisinin planlarının dostları tarafından İmparator'a duyurulduğunu tespit ettikten sonra, ona derhal şu mektubu yazdı: "Kaçmak ve senin yanına gelmek niyetindeyim. Kişisel dokunulmazlık hakkında bir söz ile birlikte, buradaki dostlarının isimlerini bana gönder ki, ben onlara itimat edebileyim, onlar da bana yardım edebilsinler". İmparator saf bir şekilde onların adlarını ona yazdı ve ardından hepsinin öldürüldüğü haberini aldı. İmparator bunu duyduktan sonra, uzun bir süre kır saçlarını yoldu.

Constantinus, Nisan ayı (790-791) içinde Bulgarlara karşı askerî bir sefer düzenledi ve Aziz George Nehri yoluyla Probaton (Bulgarca eski adı "Provadija" olan, günümüzde Edirne ilinin Lalapaşa ilçesine bağlı "Sinanköy" adlı köydür)'a kadar ilerledi. O [İmparator], Bulgar Beyi Kardamos [Kardam] ile karşılaştı ve akşam vakti cereyan eden küçük bir çarpışmanın ardından, Bizanslılar cesaretlerini kaybederek gece vakti kaçtılar ve utanç verici bir şekilde geri döndüler. Bulgarlar da korkuya kapılarak geri çekildiler.

İmparator, Temmuz ayı içerisinde Bulgarlara karşı askerî bir sefer gerçekleştirdi ve Markellai (Markeli: Günümüzde Bulgaristan'ın Burgaz vilayetine bağlı Karnobat yakınlarında bulunmaktadır) Kalesi'ni inşa ettirdi; 20 Temmuz'da da, Bulgar Beyi Kardamos, kuvvetleri ile birlikte ilerleyerek istihkâm yerlerine konuşlandı. Yalancı kâhinler tarafından zafer kazanacağına dair ikna edilen ve öfkeyle burnundan soluyan İmparator, herhangi bir plan yapmadan, düzensiz bir şekilde savaşa girdi ve ağır bir yenilgi aldı. Çok sayıda asker kaybettikten sonra, Şehre [İstanbul'a] doğru geri kaçtı, sadece sıradan askerler değil, aynı zamanda otorite sahibi şahsiyetleri de kaybetti. Bunların arasında, Magistros Michael, Patrici Bardas, Protospatharios (Evvelce imparatorların özel muhafız birliğinde görev yapmış olan kişilere verilen, İmparatorluk hiyerarşisinden yüksek bir unvan ve makam) Stephen Chameas, eski *Strategoı* (Tema komutanları)'den olan Niketas ve Theognostos ile İmparator'un kazanacağına kehanette bulunan yalancı kâhin, yani, yıldız falcısı Pankratios'un yanı sıra, İmparatorluğun hizmetinde bulunan çok sayıda asker de bulunmaktaydı. Bulgarlar, maiyetinin tamamını, yani İmparator'un tüm teçhizatları ile birlikte, çadırı, parası ve atlarını da ele geçirdiler. Şehirde bulunan [yani başkentte] piyade taburu [askerleri] toplandı ve onlar eski Sezar Nikephoros'u emeklilikten çıkararak getirmeye ve kendisini imparator yapmaya karar verdiler. Bu meseleden haberdar olan Constantinus, büyükbabası Constantinus'un oğullarının hepsinin derhal Aziz Mamas'a getirilmelerini emretti; o, Nikephoros'un gözlerini kör ettirirken Christopher, Niketas, Anthimos ve Eudokimos'un da dillerini kestirdi.

Bunlarla birlikte o, Staruakios [bahsedilen Patrici] ve annesinin rica etmeleriyle ikna olan, daha önce de adı geçen Patrici Alexios'un gözlerini de kör ettirdi, yani eğer İmparator onun gözlerini kör etmeseydi, onlar onu imparator olarak seçeceklerdi. Bu şahısların cezalandırılmaları, 15. İndüksiyon'da, Ağustos ayında, bir Cumartesi günü saat 9'da gerçekleştirildi. Fakat Tanrı'nın adaletinin, bu haksız hareketi intikâmsız bırakması çok da uzun sürmedi: zira beş yıllık bir aradan sonra, aynı ay içerisinde ve yine bir Cumartesi günü aynı Constantinus'un gözleri kendi annesi tarafından kör edildi.

Bulgar Beyi Kardamos [Kardam], "Bana haraç ödeyin, aksi takdirde Altın Kapı'ya kadar geleceğim ve Trakya'yı yakıp yıkacağım" diyerek İmparator'u tehdit etti. İmparator ona, bir mendile sarılmış bir miktar at dışkısı gönderdi ve şöyle dedi, "Sana yakıştığı için böyle bir haraç gönderdim. Sen yaşlı bir kişinin ve buraya gelmek için bütün yolu katederek zahmet çekmeni istemiyorum. Bunu yerine ben Markellai'ye geleceğim ve seni çıkaracağım. O vakit ne olacağına Tanrı karar verir". İmparator, Asya Teması'na talimatlarını gönderdikten sonra ordusunu topladı ve Versinika (Asıl konumu bilinmemekle beraber, Edirne'nin kuzey tarafına düşmektedir)'ya kadar ilerledi, bu sırada Kardamos, Avroleva'nın ormanlık alanına kadar ilerlemişti, fakat cesaretini kaybetti ve ormanın içinde kaldı. İmparator, askerini cesaretlendirdi ve Avroleva'nın ağaçsız bölgelerine kadar yürüdü ve Kardamos'a on yedi gün boyunca karşı koydu. Bununla beraber o [Kardamos], savaşmayı göze alamadı ve ülkesine doğru kaçtı"¹⁷.

Sonuç

718-803 arası büyük ölçüde kudretli Hanların çıkmadığı, ülke sınırlarının genişlemediği, iktidarın Dulo sülalesinin elinden alındığı, mücadele-kaos dolu yıllar olsa da; bu dönemde kayda değer toprak kayıpları yaşanmamıştır (bunda bölge ülkelerinin ciddi askeri güce sahip olamamaları ve Bizans'ın dahili kargaşalıklara neden olan dini meselelerle uğraşmasının rolü bulunsa da, Tuna Bulgar Devleti'nin caydırıcı bir askeri varlığı etkili olmuştur diye de biliriz). 718-803 yılları arasında

¹⁷ Theophanes Confessor, *The Chronicle of Theophanes Confessor: Byzantine and Near Eastern History, AD 284-813* (İngilizce trc. Cyril Mango-Roger Scott-Geoffrey Greatrex), New York 1999; Hatice Aydın, *Bizans Kaynağı Theophanes Confessor'un Kroniğinde Türkler: 284-813*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013, s. 164, 168-169, 171, 173-175, 177-178.

yaşanılanlar ve elde edilen tecrübeler Krum gibi güçlü ve fatih bir Hanın yetişmesine, ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır¹⁸.

Kaynakça

- Ahmetbeyoğlu, Ali , “Tervel Han”, *Berkir Kütükoğlu Armağanı*, İstanbul 1991.
- Ahmetbeyoğlu, Ali, “Bulgar Hakanlar Listesi”, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, Sayı 14, 1994.
- Ahmetbeyoğlu, Ali, Tuna Bulgar Hanı Krum (803-814) Kanunlarının Eski Türk Töresi Açısından Değerlendirilmesi”, *Tarih Boyunca Balkanlardan Kafkaslara Türk Dünyası Semineri*, İstanbul 1996.
- Altheim Franz, *Geschichte der Hunnen*, IV, Berlin 1962.
- Hatice Aydın, Bizans Kaynağı Theophanes Confessor’un Kroniğinde Türkler: 284-813, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013.
- Bazin, L, *Les Calendries Turc Ancient et Médié vaux*, Lille 1974.
- Fehér, Geza, *Bulgar Türkleri Tarihi*, Ankara 1985.
- Kafesoğlu, İbrahim, *Bulgarların Kökeni*, Türk Kültürünü Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1985.
- Karatay, Osman, “Tuna Bulgarları”, *Doğu Avrupa Türk Tarihi*, Editörler Osman Karatay-Serkan Acar, İstanbul 2013.
- Karatay, Osman, “Tuna Bulgar Devletinin İlk Asrı: Balkanlarda Tutunma ve Pekişme (681-803)”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt 10, Sayı 2 (Kış 2010).
- Kayapınar, Ayşe, “Tuna Bulgar Devleti (679-1018)”, *Türkler*, Cilt 2, Ankara 2002.
- Kayapınar, Ayşe, “Bulgarların Balkanlara Göçü ve Tuna Bulgar Devleti”, *Balkanlar El kitabı*, I, Ankara 2006.
- Küçüksipahioğlu, Birsel, “Ankhalos Savaşı’nın Sonuna Kadar Bizans Bulgar İlişkileri”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı 14, 2008.
- Nikephoros, *Patriarch of Constantinople, Short History*, İngilizce Tercüme C. Mango, Washington 1990.
- Ostrogorsky, George, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev: Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.
- Runciman, Steven, *A History of the First Bulgarian Empire*, Londra 1930.
- Theophanes Confessor, *The Chronicle of Theophanes Confessor: Byzantine and Near Eastern History, AD 284–813* (İngilizce trc. Cyril Mango-Roger Scott-Geoffrey Greatrex), New York 1999.

¹⁸ Krum Han hakkında tafsilat için bakınız Ali Ahmetbeyoğlu, “Tuna Bulgar Hanı Krum (803-814) Kanunlarının Eski Türk Töresi Açısından Değerlendirilmesi”, *Tarih Boyunca Balkanlardan Kafkaslara Türk Dünyası Semineri*, İstanbul 1996, s. 15-27.